

MEDIA LANGUAGE

<https://doi.org/10.17721/2522-1272.2025.87.2>

Media Language: Two Trends of Text Creation

Nataliya Shumarova, Iryna Marynenko
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

The purpose of the study is to identify and characterize the linguistic and communicative processes that occur in the media and affect the state of the Ukrainian language as a means of communication. For the analysis, 13 online media outlets that ranked highest in the list of quality media and 10 Ukrainian-language news channels in the Telegram messenger with the largest number of subscribers were selected. In the research process, general theoretical methods of analysis and synthesis were applied, on the basis of which the object of research was identified and linguistic and communicative processes stimulated by the mass media were determined; a comparative and contrastive method, which contributed to the presentation of the research results; a method of systematic random sampling of texts in order to select material for the study; a descriptive method, which was used to present the development and results of the analysis. Based on the research, the following conclusions were drawn: 1. It is crucial for the media to be aware of their role in the cultural development of society, in establishing and observing the rules and norms of linguistic and informational communication. 2. Due to the digitalization of society, the processes of intellectualization and axiologization of oral and written speech are being activated. 3. To expand their influence on the audience, mass media form new rules of communication with it, where the communicative component manifests itself in interactive engagement and dominates over the cultural-linguistic component. 4. The language of the mass media reflects the current state of the Ukrainian language and in its usage it goes beyond the literary segment of mass media texts due to the activation of the evaluative (axiological) component – the use of colloquial and obscene vocabulary, which reflects the emotional attitude of the authors of the texts to events. 5. The increasing number of loanwords, mostly Anglicisms, complex words and abbreviations, is undermining the lexical norms of the Ukrainian language at the level of usage, changes its phonetic and graphic "face".

Keywords: media language, intellectualization of speech, axiologization of speech, neologism

Citation: Шумарова, Н., Мариненко, І. (2025). Мова медіа: дві тенденції текстотворення. *Наукові записки інституту журналістики*, 87 (2), 21–32. <https://doi.org/10.17721/2522-1272.2025.87.2>

Copyright: © 2025 **Наталія Шумарова, Ірина Мариненко**. This is an open-access draft article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

МОВА МЕДІА

Мова медіа: дві тенденції текстотворення

Наталія Шумарова, Ірина Мариненко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Мета дослідження – визначити й охарактеризувати мовно-комунікативні процеси, що відбуваються в медіа і впливають на стан української мови як засобу спілкування. Для аналізу було обрано 13 онлайн-медіа, що посіли найвищі позиції в списку якісних медіа, і 10 новинних українськомовних каналів у месенджері «Телеграм», які мають найбільшу кількість підписників. У процесі дослідження застосовано загальнотеоретичні методи аналізу й синтезу, на основі яких виокремлено об'єкт дослідження та визначено мовно-комунікативні процеси, стимулятором яких є масмедіа; зіставно-порівняльний метод, який сприяв представленню результатів дослідження; метод систематичної випадкової вибірки текстів з метою відбору матеріалу для вивчення; описовий метод, що залучався для представлення ходу й результатів аналізу. На підставі дослідження зроблено висновки: 1. Надзвичайно важливим для медіа є усвідомлення своєї ролі в культурному розвитку суспільства, в усталенні та дотриманні правил і норм мовно-інформаційної комунікації. 2. Завдяки диджиталізації й цифровізації соціуму активізуються процеси інтелектуалізації і аксіологізації усного і писемного мовлення. 3. Масмедіа для розширення власного впливу на аудиторію формують нові правила комунікації з нею, де комунікативний компонент проявляється в інтерактивній взаємодії і домінує над культуромовним. 4. Мова масмедіа відображає сучасний стан української мови й у своєму узусі виходить за межі літературного сегмента масмедійних текстів у зв'язку з активізацією оцінного (аксіологічного) складника – вживання розмовно-просторічної та обценної лексики, що відображає емоційне ставлення авторів текстів до подій. 5. Зростання частки запозиченої лексики, здебільшого англізмів, складних слів і аббревіатур розхитує лексичні норми української мови на узусному рівні, змінює її фонетичне і графічне «обличчя».

Ключові слова: мова медіа, інтелектуалізація мовлення, аксіологізація мовлення, неологізм

Процес розвитку і функціонування будь-якої мови майже ніколи не буває поступовим і рівномірним. Мова як основний засіб комунікації впродовж століть безумовно змінюється, особливо в періоди соціальних потрясінь – війн, революцій, якихось інших соціальних зрушень у тій чи тій державі тощо.

Наталія Шумарова <https://orcid.org/0000-0003-0766-8807>

Ірина Мариненко <https://orcid.org/0000-0002-2836-758X>

Цю статтю було опубліковано спочатку онлайн 10 вересня 2025 року. Вона є результатом дослідження доктора філологічних наук Наталії Шумарової і кандидата філологічних наук Ірини Мариненко, проведеного в межах НДР кафедри мови медіа ННІ журналістики КНУ імені Тараса Шевченка

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. У розробленні дослідження, зборі, аналізі чи інтерпретації даних, у написанні рукопису спонсори участі не брали.

Електронна адреса автора для листування: Ірина Мариненко imarynen@gmail.com

Розвиток держави – економічний, політичний, культурний, освітній – завжди побудований на комунікації різних груп, організацій, внутрішній та міжнародній діяльності і супроводжується не лише усним, але й писемним спілкуванням, що організує виробничі процеси, творить культуру, зокрема й літературу, підтримує роботу засобів масової інформації, фіксуючи результати такої діяльності та її подальші варіації в текстах. Для України українська мова є мовою, що координує і регламентує діяльність суспільства, окремих груп і організацій. Державний статус стимулює її розвиток і розширює функціональну парадигму.

За останні роки українська мова безперечно закріпила свої позиції як засіб комунікації, нею заговорили російськомовні мешканці великих та невеликих міст і соціальні мережі, вона поширилася навіть у тих масмедіа, які до російсько-української війни уникали комунікації українською. Зміна демографічної і комунікативної потужності мови – явище для кожної мови в цілому позитивне, але водночас воно несе загрозу активізації інтерференції – перенесення категоріальних (лексичних, граматичних, фонетичних) ознак чи явищ однієї мови в іншу, що створює потенційну загрозу змішування мов і втрати мовою її системно-структурної і функціонально-стилістичної єдності. Крім того, українська мова нині, у період соціальних потрясінь, особливо під впливом подій російсько-української війни, стрімко змінюється, насамперед на лексичному рівні.

Актуальність цієї роботи зумовлена потребами соціокультурного і власне лінгвістичного характеру, необхідністю фіксації сучасного стану української мови і певних змін у її системній організації під впливом соціально-політичних і технологічних процесів, що відбуваються нині в суспільстві.

Мета дослідження – визначити й охарактеризувати мовно-комунікативні процеси, що впливають на українську мову, зокрема на мову медіа, її комунікативну перспективу.

Завданнями такого дослідження є:

1. Визначити процеси, що відбуваються в мовно-комунікаційному просторі та описати їхні мовні прояви.
2. Оцінити позитивні моменти і загрози, що несуть у собі такі мовні зміни.
3. Схарактеризувати аксіологічні домінанти сучасного медійного мовлення.

Матеріалом дослідження обрано 13 онлайн-медіа, що посіли найвищі позиції у Списку прозорих та відповідальних медіа (відомому як Білий список найякісніших українських онлайн-медіа) за друге півріччя 2024 р.: Суспільне, Радіо Свобода, «Українська правда», «Бабель», Громадське, «Тексти», ZN.ua, «Еспreso», «Слово і діло», «Український тиждень», Громадське радіо, NV та «Грати»; одне з найбільших новинних агентств УНІАН, а також 10 новинних українськомовних телеграм-каналів із найбільшим охопленням аудиторії: «Труха Україна», «Лачен пише», «Times of Ukraine: Новини | Україна», «Реальна Війна | Україна | Новини», «Реальний Київ | Україна», «Всевидаєє ОКО: Україна», «Україна Online: Новини | Політика», «Телеграмна служба новин – Україна», «Новини Україна | Політика», «НОВИНА». Систематичний відбір матеріалів проведено в період 01.04.2025 – 30.06.2025, для дослідження обиралися кожна 10-та публікація зі списку обраних медіа.

Теоретичне підґрунтя

Масмедіа – це основний осередок розвитку української мови, саме вони поширюють нові слова, нові значення, формують ставлення суспільства до тих чи тих новотворів. Роль ЗМІ, ЗМК, масмедіа у мовно-комунікаційних процесах держави важко переоцінити, а тому увага мовознавців до цих засобів формування суспільної думки і жанрово-стильового та стилістичного потенціалу мови є цілком зрозумілою й виправданою. Першими працями,

де розглянуто роль періодичної преси в розвитку української мови, становленні її норм, були праці відомого українського дослідника М. Жовтобрюха (Жовтобрюх, 1963; 1970)¹. Через якийсь час з'явилися роботи про тенденції розвитку стилю масової інформації, окремі аспекти розбудови газетного тексту, його композиції та архітекτονіки, про утвердження мовно-стилістичних норм, функціонування лексико-фразеологічних і граматичних конструкцій (Мова і час, 1977; Пилинський, 1976). Предметом аналізу стає взаємодія стилів, жанрові характеристики текстів (Особливості мови і стилю..., 1983).

У роботах того часу підкреслювалася сталість норм, їхня стабільність, яка виступає показником їхньої досконалості (Пономарів, 1983, с.51), а також розглядалося питання варіативності норм, що через багато років буде спеціально закладено в «Український правопис», затверджений у 2019 р. (Український правопис, 2019)².

Процеси стабілізації і змінності, уніфікації і варіативності, з одного боку, є протилежними за своєю спрямованістю в часі і просторі, це своєрідна суперечність у розвитку мови, а з іншого – їхня боротьба і взаємодія стабілізує мову в її хронотопних параметрах, не дає можливостей розхитування різних мовних рівнів і водночас залишає мову відкритою для змін. Будь-яка варіативність повинна мати певні межі, не порушувати каркасу мови і адекватно сприйматися суспільством. Масмедіа відіграють щонайважливішу роль як у стабілізації, так і в підтримуванні варіативності, від них багато в чому залежить, якою буде норма в найближчі десятиліття.

Науковці вивчають процеси комунікації в інформаційному просторі України. Усталенню норм сучасної української мови присвячені роботи С. Бирик, С. Єрмоленко, І. Завальнюк, Т. Коць, Є. Кравченко, Т. Крайнікової, М. Навальної, Т. Радзівської, О. Сербенської, Л. Струганець, О. Тараненка, Л. Шевченко, Г. Яворської, М. Яцимирської, авторів цієї розвідки і багатьох інших науковців. Дослідники презентують українську мову, зокрема мовні норми масмедійних усних і писемних текстів, з різних боків: історичного (Л. Гнатюк, Т. Панько, Т. Коць), когнітивного, мовомисленнєвого (С. Єрмоленко, Л. Шевченко), комунікативного (Д. Сизонов, Д. Дергач), фонетичного (О. Сербенська, О. Бас-Кононенко), лексичного (Б. Антоненко-Давидович, С. Бирик, Л. Струганець, О. Пономарів), словотвірного (Є. Карпіловська, О. Кабиш, Н. Клименко, І. Мариненко, О. Тараненко), граматичного (К. Городенська, О. Курило, Т. Коць), комунікативно-стильового (Ф. Бацевич, Г. Денискіна) тощо. Робіт дуже багато, питання функціонування норм на різних мовних рівнях часто переплітаються між собою, висновки давно виходять за межі власне мовної системи (Детальніше див., зокрема, Струганець, 2011), а пропозиції щодо вживання тих чи тих форм вже давно базуються на психолого-прагматичних і соціокультурних засадах. Про те, що в кінці XX – на початку XXI ст. усвідомлення природи мовної норми змінюється, пише Т. Коць: «Сьогодні норму переважно сприймаємо як вибір. Вона пропонує брати з мови найпридатніше у визначеному контексті, у відповідній комунікативній ситуації. Норма – це результат відбору мовних елементів (лексичних, морфологічних, синтаксичних, орфоепічних) із переліку наявних традиційних у мові одиниць, новотворів, повернених із пасивного запасу минулого засобів у процесі їх соціальної оцінки» (Коць, 2017, с.48). Соціальна оцінка виявляється не просто важливою для стабілізації норм, вона визначає подальші зміни в мові, шляхи її розвитку, часову перспективу функціонування, демонструючи цільову настанову українського соціуму в цьому питанні та його аксіологічні (ціннісні) домінанти.

¹ Про роль М. Жовтобрюха у вивченні ролі української преси і відгуки відомих лінгвістів того часу про цю працю див.: (Баландіна, 2012, с.75–82; Степаненко, 2005, с.13).

² Деякі варіативні норми фіксувалися й у попередніх виданнях правопису, але в останній редакції їх стало більше, що зумовлено намаганням авторів повернути в обіг деякі норми правопису 1927 р.

У сучасному світі нормативні вимоги базуються не лише на мовних, а й на комунікативних засадах. Вимогами, що обмежують мовну свободу, є вимоги відповідності мовлення ситуації спілкування, рольовому розподілу між комунікантами, врахування компетентності й очікувань співрозмовника (аудиторії), стильової і жанрово-стилістичної парадигми розбудови тексту (висловлення). Саме з такої комунікативно-прагматичної позиції в цій розвідці розглянуто сучасні мовні норми масмедіа.

Метод

У дослідженні застосовано методи, що дали змогу дійти адекватних висновків. Загальнотеоретичні методи – аналіз і синтез – уможливили виділення об'єкта дослідження і визначення мовно-комунікаційних процесів, стимулятором яких є масмедіа. Зіставно-порівняльний метод сприяв представленню результатів, отриманих під час вивчення процесів інтелектуалізації та аксіологізації, у яких задіяні масмедіа як носії інформаційно-комунікаційного змісту. Для збирання матеріалів дослідження застосована систематична випадкова вибірка текстів із визначеного переліку медіа і телеграм-каналів. За допомогою описового методу представлено хід і результати дослідження.

Результати та обговорення

Словниковий склад української мови збагачується неологізмами впродовж усього свого розвитку, але в період соціальних зрушень і катастроф цей процес значно пришвидшується, збагачуючи мову новотворами на позначення понять різних сфер розвитку суспільства (економічної, політичної, просвітницько-культурної, наукової та інших). Серед процесів, які домінують у масмедіа, крім стандартизації (шаблонізації) та експресії, про які написано чимало праць, насамперед, на нашу думку, треба виділити два – інтелектуалізацію та аксіологізацію мовлення. Перший процес полягає в тому, що в мову сучасних медіа проникає багато абстрактної лексики, зокрема термінів, що відображають сучасний стан розвитку наук і загальної комп'ютеризації та цифровізації суспільства. Це, по суті, процес навчання аудиторії нового погляду на сучасний світ з його смартфонами, старлінками, ботами і штучним інтелектом. Другий пов'язаний із політизацією соціуму, посиленням ідеологічної розшарованості, зростанням ролі індивідуального начала в комунікаційній взаємодії особистості з соціумом і окремими його представниками. Цьому сприяє децентралізація інформації, яку можна отримати з багатьох джерел, розпорошеність мовно-комунікаційних центрів, які поширюють інформацію, деякі суто мовні процеси, що супроводжують текстову діяльність масмедіа. В останньому випадку йдеться про співвіднесеність принципів «суб'єктивізація мовлення : стандартизація мовлення», про шаблонізацію побудови текстів, експресію, що увиразнює текст для привернення уваги аудиторії, гібридизацію мовлення тощо.

Актуалізація оцінності – це процес різноспрямований: з одного боку, він навчає аудиторію жити в духовно-культурному світі, визначатися в ідеологічних, політичних, етнокультурних, ідентифікаційних параметрах інформаційно-комунікаційного простору і власного буття, з другого – презентує комунікатора як масмедійного суб'єкта, що сам має право оцінювати довкілля, соціум і навіть увесь світ згідно з власними цінностями і вподобаннями. Медійний суб'єкт претендує на самовираження в оцінних варіаціях і не завжди зважає на уподобання аудиторії. Водночас аудиторія, маючи вибір джерел інформації, обирає собі співрозмовника на основі єдності або принаймні співзвучності оцінних поглядів на події.

Розглянемо ці процеси детальніше.

Інтелектуалізацію мови медіа можна визначити як процес ускладнення мови через завдання позамовного характеру, а саме через намагання передати в усному або писемно-

му тексті концептуальну картину сучасного світу в його цивілізаційному різноманітті. Вона яскраво проявляється в текстах пізнавального, наукового характеру, насамперед в онлайн-медіа «Дзеркало тижня» (рубрики «Технології», «Фінанси», «Бізнес», «Макроекономіка»); «Український тиждень» (рубрики «Огляди», «Аналітика»); «Українська правда» (рубрика «Блоги», проекти «Історична правда», «Економічна правда»); НВ (рубрики «Техно», «Бізнес»); УНІАН (рубрики «Наука», «Техно і зв'язок», «Економіка»), але може проявлятися й у текстах іншого змістового спрямування, особливо інформаційних і аналітичних.

Терміни, абстрактна лексика на позначення явищ, дій, станів чи процесів (особливо які з'явилися чи проявилися нещодавно) вимагає від читача певної підготовки до сприйняття змісту повідомлень, знань у різних сферах життєдіяльності соціуму – у науці, інноваційних технологіях, адміністративній розбудові держави, міжнародному співробітництві тощо. Водночас склад цієї лексики може бути різним – від питомо українських слів до новітніх запозичень, серед яких лєвова частка припадає на запозичення з англійської мови³. Останніх настільки багато, що інколи читачеві/слухачеві/глядачеві, який не володіє англійською мовою або володіє нею недостатньою мірою, доводиться лише здогадуватися, про що йдеться, яким є значення того чи того слова. Швидше текст досягається тематично, без важливих деталей, що не завжди є позитивним моментом.

Матеріал свідчить, що процес підвищення інтелектуального рівня спілкування має різні форми мовного забезпечення. Найпростішою з них є використання абстрактної лексики, вже засвоєної суспільством. Напр.: *Мікроскопічні*, на *молекулярному* рівні створені *структури*, які можуть викликати гострий та *хронічний* біль. Все це ще зовсім недавно було чимось із *наукової фантастики*. Сьогодні ці технології вже виходять із *наукових лабораторій*, аби просто зараз або в найближчому майбутньому покращувати життя людей (ДТ, 12.04.2025); Міжнародна організація з *міграції* – структура, пов'язана з ООН, яка опікується поверненням *мігрантів* додому, – не підтримує *репатріацію* людей у жодну з цих країн (РС, 27.05.2025); Ідеї Нора викликали бурхливі *дискусії* – від щирого захоплення до нестримного обурення, – адже він не лише пояснив *механізми формування колективної пам'яті*, а й критикував «мертву серйозність» та *лицемірство офіційних церемоній* (УТ, 04.06.2025). Така лексика українського походження і давно адаптовані запозичені слова, вживані в текстах масмедіа, свідчать про високі можливості інтелектуалізації комунікації і в принципі не викликають труднощів у процесі розуміння повідомлення.

Лексика на позначення цивілізаційного розвитку соціуму вже давно стала невід'ємною частиною спілкування. Про це свідчить її регулярне введення в заголовки, основним призначенням яких є привернення уваги читачів і конденсація смислу повідомлення. Напр.: *Нейроінженерія* в Україні: дослідження, що змінюють медицину (ДТ, 12.04.2025); *Естетизація* політики vs *Політизація* естетики (УП: блоги, 1.05.2025); *Деглобалізація* долара – порятунок для США. Але чи для світової економіки? (ДТ, 04.06.2025); Університет як *цифровий хаб*: нова роль у розвитку регіонів (ДТ, 07.06.2025).

Іншим видом інтелектуалізації масмедійного мовлення є вживання новітніх запозичень. Напр.: Справа про *міскодінг* на 5 млрд грн. У Польщі затримали директора департаменту Айбокс банку – БЕБ (НВ, 30.04.2025); Іван Герасименко виділяє п'ять форматів: від класичних інвестицій до *венчурних* вкладень (НВ, 26.04.2025); Канадський *оверклокер* *saltcroissant* став першим, хто розігнав *оперативну пам'ять* DDR5 вище за позначку 6400 МГц на *чипсеті* Z890... Що особливо вражає, *saltcroissant* не став жертвувати *таймінгами* заради рекорду (УНІАН, 04.05.2025).

³ Про інтелектуалізацію української мови як вживання в текстах абстрактної лексики і запозичень пише, зокрема, і Голоюх (Голоюх, 2021, с.167).

Найчастіше ці види взаємодіють в межах одного речення/висловлення, посилюючи ефект інтелектуалізації мовлення: Адміни *клікбейтних* сторінок маскують слова, щоб обдурити *алгоритми* фейсбуку й уникнути *блокування* своїх сторінок (Тексти, 03.04.2025); «Ворожий *софт* постійно *мімікрує*». В Україні розробляють реєстр забороненого *програмного забезпечення* (з)⁴ (НВ, 13.05.2025); Ці *чипсети* можна буде зустріти як у *ноутбуках*, так і в *настільних комп'ютерах*, виконаних на новому *сокети* LG1954 (УНІАН, 17.06.2025).

Окремим компонентом процесу інтелектуалізації є широке вживання абrevіатур, що номінують явища, процеси та різні інституції – міжнародні та внутрішньодержавні організації, партії, партійні блоки, бюро, фірми тощо. Інколи автори їх розшифровують у той чи інший спосіб, інколи залишають цю роботу читачеві. Останній або намагається зрозуміти зміст абrevіатури самостійно, або за принципом достатньої зрозумілості тексту залишає їх поза зоною «світлої свідомості», або перестає читати текст. Напр.: У *САП* не уточнюють імена обвинувачених, однак *ЦПК* пише, що йдеться про: бізнесменів... (Еспресо, 13.06.2025); В *ОЕСР* погіршили глобальний прогноз економічного зростання через торговельну війну Трампа (з) (Сід, 03.06.2025); *Федрезерв* здійснює з банками операції *РЕПО* – продає їм облігації Мінфіну США (трежеріс) з обов'язком зворотного викупу через певний час і під відсоток (ДТ, 04.06.2025).

З'являються слова-мутанти, які дослідники називають гібридними композитами (Клименко, Карпіловська, Кислюк, 2008, с.14). Перша частина таких слів є графічно запозиченим елементом – словом з англійської мови, а друга – власне українською або давно запозиченою і засвоєною лексемою, напр.: Звільнення в ІТ тривають: цього разу під ударом *senior- ta middle-факівці* (УП, 22.05.2025); Під час прибирання Еллі Харт викинула *USB-накопичувач* із біткоїнами на £3 млн (ТГ Новини Україна | Головний, 03.04.2025).

Певний ступінь адаптації таких гібридних композитів можна вбачати в написанні їх через дефіс, що виглядає як пропозиція сприймати таке утворення як складне слово (див. вищенаведені приклади), або навіть в уніфікації графічного відображення новотвору через його транслітерацію або транскрипцію: За \$9 млрд. катарський шейх побудує на Мальдівах фінансовий центр для цифрових активів і *блокчейн-технологій* (з) (НВ, 06.05.2025); Раніше ми розповідали, що творці *скам-проєкту* The Day Before судяться з російським ЗМІ за звинувачення в скамі (УНІАН, 29.04.2025). Таке мовне компонування в межах однієї лексеми є, може, й не дуже активною, але досить виразною тенденцією в українському словотворенні, яка, на наш погляд, перебуває в «антонімічних» відношеннях з тенденцією надання українській мові «українського вигляду», що проявляється в її боротьбі із впливами з боку російської⁵. Захищаючи українську від впливів російської, автори масмедійних текстів зі словами-гібридами, на жаль, змінюють українськомовний інформаційний простір, створюючи тиск з боку англійської мови.

Засилля англізмів певною мірою деформує лексико-семантичний корпус української мови в його інтелектуально-термінологічному фрагменті⁶, несе певні загрози для успішної комунікації і з мовного боку впливає на підхід до розбудови словотвірних можливостей і до нормалізації української мови.

⁴ (з) – скорочено «заголовок» (див. «Список скорочень» після тексту статті).

⁵ Про актуальні моделі словотворення в сучасній українській мові, намагання позбутися впливів російської мови детально пише О. Тараненко, звертаючи увагу на роль масмедіа в цьому процесі (Тараненко, 2015).

⁶ Про позитивні моменти вживання абrevіатур в неадаптованій формі як реалізацію можливості зберегти однозначний змістовий зв'язок з названою реальністю, що важливо для порозуміння у певній професійній сфері, див.: (Клименко, Карпіловська, Кислюк, 2008, с.15). Підкреслимо, що йдеться про професійно-термінологічну сферу, а не про тексти для широкої аудиторії.

Ще одним процесом, що проявляється в сучасному масмедійному мовленні, є процес **аксіологізації**, тобто оцінювання того чи того явища мовними засобами.

Оцінність тісно пов'язана з експресією, вона наповнює текст емоціями, увиразнює його. Стилiстичний діапазон лексики, що передає почуття автора і/або стимулює відповідні емоції аудиторії, є надзвичайно широким – від книжної, «високої» лексики до розмовно-просторічної та обценної. Актуалізація відповідного сегмента завжди зумовлена екстралінгвальними чинниками, для українського суспільства таким чинником нині виступає війна з РФ.

Сучасний медійний текст містить багато номінацій, що відображають «весь спектр емоцій українського народу щодо агресора» (Гриценко, 2022, с.15), серед яких домінують негативні. Процес «стилiстичної демократизації» спостерігався в мові масмедіа ще двадцять років тому і відбувався як вихід за межі літературних стандартів: розхитувалися норми, актуалізувалася розмовна лексика, знижувалася загальна культура носіїв мови тощо (Шевченко, 2003, с.6). Із початком російсько-української війни ця тенденція посилилася і «здетонувала».

Розглядаючи вище процес інтелектуалізації медійного мовлення, ми вже зацентрували увагу на активізації словотвірних потенцій мови масмедіа, що стосувалися запозичень і аббревіації. За період війни на базі міжмовної омонімії, розвитку семантичної структури слова, освоєння лексичних запозичень, окремих словотвірних елементів, активного застосування морфологічного способу словотворення тощо створено багато слів (*бавовна, дискотека, нічник, бандероль, покемон, розтяжка, орки, рашисти, русня, чмобік, Оркостан, тіток-війська, кадирити, закобзонити* тощо)⁷, що передають аксіологічні настрої суспільства. Так, серед неологізмів воєнного періоду в текстах масмедіа можна виділити:

- семантичні (*пiксель, цифра, мультік* (слова на позначення військового камуфляжу ЗСУ), *очі* (безпілотний літальний апарат), *приліт* (влучання в ціль снарядом, ракетою, безпілотником тощо), *мопед* (російсько-іранський БПЛА Shahed), *пташка* (безпілотний літальний апарат), *муха* (ручний протитанковий гранатомет (РПГ)), *передок* (лінія фронту), *нуль* (територія, де відбуваються бойові зіткнення з ворогом), *зеленка* (кущі, чагарники, лісиста місцевість), *мінус*, також *вихід* (снаряд, який запускають у напрямку противника);

- словотвірні: *ухилинт* (позначає людину, яка будь-якими способами намагається уникнути мобілізації до війська), *дронар* (оператор БПЛА), *СУшка, ТУшка* (авіаційні винищувачі Су, Ту), *мінувати* (ліквідувати ворога), *задвохсотити* (вбити окупанта), *за-трюхсотити* (поранити противника), *наволонтерити* (дістати щось необхідне для військових), *термоточка* (пожежа в агресора), *бандеромобіль* (бойовий автомобіль ЗСУ), *калашмат* (автомат Калашникова) тощо.

Деякі з них підтримують процеси інтелектуалізації, але більша частина є експресивно зарядженими, обтяженими конотативними стилістичними відтінками, напр.: Часто зміни називають кон'юктурою, перевзуванням на злобу дня. Вже виник термін «*байрактарицина*», співзвучний «шароварщині» (Детектор медіа, 18.06.2025); Причиною руйнувань мостів *русня* вважає українську ДРГ, яка нібито заклала вибухівку (ТГ Україна Online: Новини | Політика, 01.06.2025).

Як зазначають дослідники, неологізми війни представляють такі семантичні групи: «новотвори для опису та характеристики противника; неологізми, утворені від прізвищ

⁷ О. Кабиш зазначає, що більшість новотворів – це іменники (Кабиш, 2013, с.70), але наш матеріал та матеріал інших дослідників свідчить про новотвори у сфері інших частин мови, зокрема про появу дієслів типу *байрактарити, енлоїти, джавелінити, стінгерити, хаймарсити* тощо з їхніми префіксальними відповідниками (Рогальська-Якубова, Чепелюк, 2023, с. 45 і далі).

політичних діячів; неологізми з компонентом-топонімом; нові слова для позначення військової техніки та зброї; інші новоутворені лексичні одиниці, що стосуються ведення бойових дій» (Житар, Матвійчук, 2024, с.34). Напр.: Так, комедіант Юрій Великий запропонував своїм підписникам в інстаграмі знайти 10 відмінностей між Путіним у військовій формі та миршавим російським полоненим з 2022-го, відомим як мем «Чмоня» (ТГ Бабель, 17.04.2025); Скоріше, *трампізм* і рух MAGA (англ. – «Зробімо Америку великою знову»), який його підтримує, ідеологічно наскрізно переплетені з *путінізмом* (УТ, 05.05.2025); І ось днями повідомили, що по цивільних у Києві вперше прилетів новий «Шахед» – Shahed-238 або «Герань-3», який є покращеною версією старих недобрих «монедів» (УНІАН, 14.06.2025) тощо.

Дослідники відзначають навіть появу неологізмів-фразеологізмів (Гриценко, 2022, с.12), для усталення яких у свідомості суспільства потрібен певний час, проте в воєнний період цей процес активізується, пор.: *піти за російським кораблем* (зазнати поразки), *відправити на концерт Кобзона* (убити росіянина), *негативно народився* (помер – про російського солдата), *тракторні війська* (непередбачувана допомога); *доброго вечора, ми з України!* (нагадування про свою проукраїнську позицію), *бандерівське смузі* (українська назва «коктейлю Молотова»), *бойові комарі* (вигадана росіянами українська «біологічна зброя») тощо.

Часом у заголовках, текстах або коментарях з'являється обсценна лексика у вигляді графічно деформованих слів із заміною деяких графем певними знаками, як-от: «Труха» стверджує, що “Видання «Тексти» потрапило у міжнародний скандал, *про*бало* грантову допомогу від США та зганьбило українську журналістику” (Тексти, 28.05.2025); «путін ху*ло»: фінські вболівальники заряджають легендарний хіт на матчі молодіжного Чемпіонату Європи по футболу (ТГ Труха Україна, 15.06.2025); Це просто не заслуговує уваги. Тут нема на що реагувати. *Ху#ня* (ТГ 5 канал, у коментарях, 02.06.2025) тощо.

Уживання такої лексики порушує етичні мовленнєві норми публіцистичного стилю і може спричинити видалення тексту зі стрічки або й блокування каналу, тому журналісти й блогери часто уникають незавуальованого вживання лихослів'я, замінюючи в ненормативних одиницях одну-дві літери символами (найчастіше це *, @, #) або вилучаючи певні літери, переважно на позначення голосних звуків. У матеріалах якісних українських онлайн-медіа (з «Білого списку») обсценізми трапляються винятково в цитатах мовлення тих осіб, до яких автор має на меті сформулювати негативне ставлення реципієнтів. У соцмережах, навпаки, автори контенту практично не вдаються до приховування обсценних лексем, зневажаючи всі етичні норми мовлення і потенційне несхвалення цього прошарку з боку читачів. Уживання лихослів'я, з одного боку, привертає увагу читачів, залучає до спілкування певні групи населення, проте з іншого – призводить до розхитування або й знищення журналістських стандартів, деформує мовну картину світу українського народу і ставить під загрозу успішність самої комунікації.

Висновки

Проаналізований матеріал дає змогу дійти таких висновків:

1. Надзвичайно важливим для медіа є усвідомлення своєї ролі в культурному розвитку суспільства, в усталенні та дотриманні правил і норм мовно-інформаційної комунікації.
2. Серед мовно-комунікаційних процесів, що співіснують в сучасному інформаційному просторі, нині під впливом цивілізаційного розвитку суспільства активізуються процеси інтелектуалізації і аксіологізації усного і писемного мовлення.
3. В українському мовознавстві мовна норма постає як комунікативний феномен, що оптимізує спілкування, формує когнітивно-дискурсивні обмеження і дозволи, робить процес взаємодії адекватним поставленим цілям і завданням. Масмедіа, намагаючись завою-

вати аудиторію, формують нові правила комунікації із суспільством, де комунікативний компонент проявляється в інтерактивній взаємодії і домінує над культуромовним.

4. Мова масмедіа відображає сучасний стан української мови й у своєму узусі виходить за межі літературного сегмента масмедійних текстів у зв'язку з активізацією оцінного (аксіологічного) складника – вживання розмовно-просторічної та обсценної лексики, що відображає емоційне ставлення авторів текстів до подій. Для маскування обсценізмів часто застосовуються графічні трансформації слів без зміни значень.

5. Зростання частки запозиченої лексики, а саме англізмів, деформує лексичну систему української мови на узусному рівні, змінює її фонетичне і графічне «обличчя». Поява складних слів з двома різномовними частинами призводить до розхитування орфографічного каркасу української мови і закладає певні загрози для нормативного функціонування її корпусу.

6. Уживання значної кількості аббревіатур свідчить про інтелектуалізацію читацької аудиторії за умови використання загальноприйнятих скорочень. Вузьковживані аббревіатури, якщо вони подаються без пояснень, ускладнюють сприймання тексту, дезорієнтуючи реципієнта в змісті матеріалу і ускладнюючи комунікаційний процес.

Це дослідження з мовного погляду демонструє потенційні можливості мови й загрози для її розвитку, а з комунікаційного – є застереженням для практичної діяльності масмедіа в мовно-культурному аспекті. Активізація обсценізмів порушує рівновагу у вживанні в медійних текстах нейтральної та оцінної лексики, призводить до різкого падіння культури мовлення, завдає значних культурно-психологічних збитків українському соціуму і зрештою руйнує закони комунікації.

Внесок авторів: Наталія Шумарова – концептуалізація, окреслення проблеми, огляд літератури, написання основного тексту; Ірина Мариненко – збирання й систематизація матеріалу дослідження, написання словотвірних положень, редагування, підготовка англomовного резюме.

Декларація про генеративний штучний інтелект та технології, що використовують штучний інтелект у процесі написання. Під час підготовки цієї статті автори не використовували інструменти штучного інтелекту. Автори статті несуть повну відповідальність за правильне використання та цитування джерел.

Список скорочень:

ДТ – Дзеркало тижня, <https://zn.ua/ukr/>

(з) – заголовок

РС – Радіо Свобода, <https://www.radiosvoboda.org/>

СіД – Слово і діло, <https://www.slovoidilo.ua/>

ТГ – месенджер «Телеграм»

УП – Українська правда, <https://www.pravda.com.ua/>

УТ – Український тиждень, <https://tyzhden.ua/>

Посилання

- Баландіна, Н. (2012). М. А. Жовтобрюх як дослідник мови української преси [М. А. Zhovtobryukh as a researcher of the language of the Ukrainian press]. Рідний край. № 2, 75–82. <http://dspace.opu.ua/jspui/bitstream/123456789/11166/1/Baland%20%28%29.pdf>
- Голоух, Л. В. (2021). Відображення інтелектуалізації української мови кінця ХІХ ст. в оповіданнях Агатангела Кримського [Reflection of the intellectualization of the Ukrainian language at the end of the 19th century in the stories of Agathangel Krymsky]. Культура слова. № 95, 165–173. https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/13_ks_95.pdf
- Гриценко, С. (2022). Мовні інновації російсько-української війни 2022 року [Linguistic innovations of the Russian-Ukrainian war of 2022]. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. № 2 (32), 9–16. <https://philology-journal.com/index.php/journal/issue/view/17/18>
- Житар, І. В., Матвійчук, Т. П. (2024). Неологізація мови у часи війни: структурно-семантичні особливості новотворів [Neologization of language during wartime: structural and semantic features of neologisms]. Науковий вісник гуманітарного університету. Сер. Філологія. № 65, 33–36. <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v65/10.pdf>
- Жовтобрюх, М. А. (1963). Мова української преси (до середини дев'яностих років ХІХ ст.) [The language of the Ukrainian press (until the mid-1890s)]. Київ: Вид-во АН УРСР. 415 с.
- Жовтобрюх, М. А. (1970). Мова української періодичної преси (кінець ХІХ – поч. ХХ ст.) [The language of the Ukrainian periodical press (late 19th – early 20th centuries)]. Київ: Наукова думка. 304 с.
- Клименко, Н. Ф., Карпіловська, Є. А., Кислюк, Л. П. (2008). Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі [Dynamic processes in the modern Ukrainian lexicon]. Київ: Видавничий дім Дмитра Бурого. https://shron1.chtyvo.org.ua/Kysliuk_Larysa/Dynamichni_protsezy_v_suchasnomu_ukrainskomu_leksykonі.pdf
- Кобиш, О. (2013). Словотвірні та семантичні неологізми в сучасній українській мові [Word-forming and semantic neologisms in the modern Ukrainian language]. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство). № 5, 69–76. <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e9450320-a1cc-41b4-8b0b-cecfca84b6aa/content>
- Коць, Т. (2017). Аксиологічний і часовий виміри мовної норми [Axiological and temporal dimensions of the language norm]. Українська мова. № 4, 42–50. https://iul-nasu.org.ua/pdf/ukrmova/4_17/6.pdf
- Мова і час (1977). Розвиток функціональних стилів сучасної української літературної мови [Language and Time. Development of functional styles of the modern Ukrainian literary language]. Київ: Наук. думка. 237 с.
- Особливості мови і стилю засобів масової інформації (1983) [Features of language and style of the media]. Київ: Вища школа. 150 с.
- Пилинський, М. М. (1976). Мовна норма і стиль [Language norm and style]. Київ: Наук. думка. 288 с.
- Пономарів, О. (1983). Норми літературної мови в засобах масової інформації [Norms of literary language in the media]. Особливості мови і стилю ЗМІ. Київ: Вища школа, с. 50–52.
- Рогальська-Якубова, І. І., Чепелюк, Н. І. (2023). Особливості словотворення неологізмів тематичної групи «війна» в українському інтернет-дискурсі [Peculiarities of word formation of neologisms of the thematic group "war" in Ukrainian Internet discourse]. Закарпатські філологічні студії. № 29. Т. 2, 43–47. <http://dspace.opu.ua/jspui/bitstream/123456789/14917/1/Chepelyuk%202023.pdf>
- Степаненко, М. І. (2005). Патріарх українського мовознавства : до 100-річчя з дня народження проф. Михайла Жовтобрюха [Patriarch of Ukrainian Linguistics: On the 100th Anniversary of the Birth of Prof. Mykhailo Zhovtobryukh]. Полтава: АСМІ. <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/6467>
- Струганець, Л. В. (2011). Диференційні ознаки норми літературної мови [Differential signs of the norm of literary language]. Культура слова. № 74, 34–43. https://ks.iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/sites/7/2023/04/6_ks_74.pdf
- Тараненко, О. О. (2015). Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) [Updated models in the word formation system of the modern Ukrainian language (late 20th – early 21st centuries)]. Київ: Видавничий дім Дмитра Бурого.

- https://shron1.chtyvo.org.ua/Taranenko_OO/Aktualizovani_modeli_v_systemi_slovotvorennia_sucha_snoi_ukrainskoi_movy_kinets_XX_pochatok_XXI_st.pdf?
- Український правопис (2019). [Ukrainian orthography]. Київ: Наук. думка. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Pravopys.2019/ukr.pravopys-2019.pdf>
- Чемеркін, С. (2009). Функціонально-стильові та жанрові різновиди української мови в інтернеті [Functional-stylistic and genre varieties of the Ukrainian language on the Internet]. URL : http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/ridna_mowa_uk/index.php?page=rm26_05
- Шевченко, Л. (2003). Концепти теорії інтелектуалізації літературної мови в контексті розвитку стилю масової інформації [Concepts of the theory of intellectualization of literary language in the context of the development of mass media style]. Актуальні проблеми української лінгвістики. № 7, 3–15. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2003_7_3

Надійшла до редакції 04.07.2025.
Прийнято до друку 29.07.2025
Оприлюднено 10.09.2025